

היבטים לשוניים בפרשת וישב פא

דקדוקי קריאה והזרחה לקורא בציבור בתחילת חנוכה פרשת וישב בהפטרה ובראשון של מקץ

תחילת חנוכה (מנהג אשכנז שאין פותחים בברכת כוהנים).
ו כג תְּבָרְכוּ : הר"ש בשווא נע למרות הדפוסים הרבים הנוהגים לנקד חטף פתח (ראה הערה על ה יח). אָמֹר : אל"ף בקמץ
ו כד יְבָרְכֶךָ : העמדה קלה בב"ת ולא בר"ש כפי שנוהגים מרבית הכוהנים בברכתם. על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח
ו כז וְשָׂמוּ : במלרע
ז ג וְשָׂנוּ עֲשֶׂר בָּקָר : המילה וְשָׂנוּ במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. לְאַחַד : הלמ"ד בשווא ולא בקמץ
ז ז אֲרַבְעַת : במלעיל
ז יג קָעֲרַת : העמדה קלה בקו"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה
ז ג כִּי-בֶן-זֶקְנִים הוּא לּוֹ : יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוא ¹ . וַעֲשֵׂה לּוֹ : טעם נסוג אחור לעי"ן עד כאן העולה הראשון בשבת במנחה
ז ז מֵאֲלֵמִים : למ"ד דגושה ובשווא נע. קָמָה : מלעיל ²
ז ח וַיֹּאמְרוּ : טעם נסוג אחור ליר"ד
ז יא וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדְּבָר : עד כאן שבת במנחה ועולה ראשון בשבת
ז יג לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֵלֵיהֶם : טעם טפחא בתיבת לְכָה
ז טז אֵיפָה : במלרע
ז כ אֶכְלֶתְהוּ : הת"ו בשווא נח והקמץ רחב
ז כב לְהָשִׁיבוּ אֶל-אָבִיו : עד כאן עולה שני
ז כג כִּתְנֶתְהוּ : הת"ו בקמץ קטן
ז כה לְאֶכָל-לֶחֶם : מתג בלמ"ד הראשונה ³ ויש להקפיד על הפרדת המילים על אף היותן מוקפות (כן הדבר גם אם-משול לעיל)
בָּאָה : במלרע. נְכֹאת : אל"ף ללא תנועה, יש לקרא "נכות" (ולא נכאות)
ז לב וַיִּשְׁלַחֵנוּ : הלמ"ד בדגש חזק והשווא הוא נע. הַכֶּר-נָא : בטעם רביעי ולא בגרשיים
ז לו שָׂר הַטְּבָחִים : עד כאן עולה שלישי
ז ט נָתַן-זֶרַע : הת"ו בקמץ חטוף
ז י וַיִּרַע : הטעם ביר"ד מלעיל
ז יב וַתָּמַת בַּת-שׁוּעַ אִשֶּׁת-יְהוּדָה : יש להקפיד על מקום הטפחא במילה וַתָּמַת . הוא : ברביעי, אין להשגיח בזקף שבדפוסים
ז טז הָבֵה-נָא : המילה הבה מוקפת לא במהפך
ז כג פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז : הטפחא במילה פֶּן
ז כד לְיְהוּדָה : הלמ"ד בחירק מלא ואין לבטא שווא ביר"ד
ז כה לְאִישׁ : הלמ"ד בשווא נע ולא בקמץ ⁴
ז ל וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח : עד כאן עולה רביעי

¹ אין לנסות "לאזן" במספר ההברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

² הקורא מלרע משנה משמעות.

³ הטעמים מועתקים כאן מתכנת כתר בר-אילן, כיון שאין מתג בלנינגרד הם נמנעו מלשים אותו, ר"מ ברויאר לשיטתו הוסיף געיות (מתגים) במקומות כמו זה.

⁴ מצביע על דרכה של תמר. לא ידעה, כביכול, במי מדובר.

לט ד וַיִּשְׁרֹת: במלעיל⁵
 לט ו וַיִּפֶּה מְרֹאָה: עד כאן עולה חמישי
 לט ט אֵינְנוּ: בשורק ולא בחולם
 לט יב וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ:
 הבי"ת הראשונה במילה בְּבִגְדוֹ דגושה⁶ והדל"ת רפויה
 לט יד הִבִּיא לָנוּ... לְצַחֵק בָּנוּ: טעם נסוג אחור לה"א ולצד"י בהתאמה
 לט טז וַתִּנָּח: במלרע ודגש חזק בנו"ן מלשון לְהַנִּיחַ⁷
 לט יז לְצַחֵק בִּי: טעם נסוג אחור לצד"י. בַּא-אֵלֵי: התיבות מוקפות ולא כחלק מהדפוסים אשר הטעימו את
 התיבה הראשונה במונח
 לט יט עָשָׂה לִי: טעם נסוג אחור לעי"ן
 לט כג עָשָׂה ה' מְצֻלִיחַ: עד כאן עולה ששי
 מ א חֲטָאוּ: מרכא⁸ כטעם משנה בחי"ת, הטי"ת בשווא נע, אין לקרא: חטו. לְאֲדַנְיָהִם: האל"ף מבוטאת
 בחטף-פתח ויוצאת מכלל "משה וכלב"
 מ ג בְּמִשְׁמֵר: הבי"ת בשווא ולא בפתח, המ"ם בפתח
 מ ד אַתֶּם וַיִּשְׁרֹת אֹתָם: האל"ף, פעם בחירק ופעם בחולם, תיבה וַיִּשְׁרֹת במלעיל
 מ ה וַיִּחְלְמוּ: החי"ת בפתח
 מ ח לְאֱלֹהִים: האל"ף אינה נשמעת כלל
 מ י אֲשַׁכְּלְתִּיהָ: האל"ף בפתח
 מ יד יִיטֵב לָךְ: טעם נסוג אחור ליר"ד
 מ טו שָׁמוּ: הטעם במ"ם מלרע
 מ כ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
הפסרת שבת חנוכה זכריה ב יד – ד ז:
 ב יד רָנִי: הר"ש בקמץ חטוף (קטן), הטעם בנו"ן מלרע. הַנְּנִי: הנו"ן בשוא נח
 ב טו וְשָׁכַנְתִּי: מלרע. וַהֲיֹו לִי: טעם נסוג אחור לה"א. וַיִּדְעַת: העי"ן בפתח
 ב טז וּבְחָר: מלרע לא נסוג אחור
 ג ז וְגַם תִּשְׁמֵר אֶת-חֲצֵרֵי: טעם טפחא במילה וְגַם. מֵהַלְכִים: הה"א והלמ"ד בשוא: הראשון, בה"א,
 נח (נשמעת כה"א במפיק), והשני, בלמ"ד, נע
 ד א כָּאִישׁ אֲשֶׁר-יַעוֹר מִשְׁנָתוֹ:
 טפחא במילה כָּאִישׁ ובמילה מִשְׁנָתוֹ דגש חזק בש"ן (מלשון שינה)
 ד ב וַגְּלָה: במפיק
 ד ז חֲזָנוּ: אין פסק בין התיבות
ראשון של מקץ:
 מא א הֵיֵאָר: הי"ד בשוא נח

⁵ כן הדבר בדומה לויברך, ויגרש, וכו'

⁶ הייתה ראויה להיות רפויה, שהרי מתקיימים שני התנאים לביטול הדגש בבגד"כפת בראש מילה: התיבה הקודמת לה מסתיימת בהברה פתוחה וכן היא מוטעמת בטעם מחבר (דרגא). כלל זה עומד בעינו אלא אם כן, האות הראשונה בתיבה השנייה מנוקדת בשווא - בְּבִגְדוֹ, ולאחריה אות זהה או ממוצא זהה (בי"ת ואחריה בי"ת או פ"א, כגון: בפרעה) שאז הדגש נותר בעינו.

⁷ מלעיל עלול להישמע מפועל לנוח כמו בר' ח ד "וַתִּנָּח הַתֵּבָה"

⁸ הזכרנו כמה פעמים שאע"פ שלפי הכלל במילים האלה יש מרכא בתיבת התביר, הדפוסים מלבד ברויאר וכתר בר-אילן (ודותן, לא עקבתי אם בכל מקום) מציבים געיא במקום מרכא

מא ד וַיִּיקַץ פְּרָעָה: עד כאן ראשון בשבי במנחה
מא ה וַיִּישָׁן: קמץ בזקף גדול, הש"ן מנוקדת בקמץ
מא ז וְהָנָה חֲלוּם: ע"כ עולה שני בשבי במנחה
מא ח וַתִּפְּעַם: הטעם בפ"א מלעיל
מא יא יָא וְנַחֲלָמָה: הח"ת בפתח ולא בשווא
מא יב וְנִסְפָּר-לוֹ: מוטעם בקדמא-זקף⁹
מא יד וַיַּחֲלֶף: היר"ד בשווא נח והח"ת בפתח
ע"כ עולה שלישי שבת במנחה

אברהם נפח הערות דקדוקיות על סדר הפרשה

לז ב רָעָה עִם אָחִיו שם-עצם, ולא בינוני של פועל. **א"ה**. לפי הבנתו יוסף ואחיו היו רועי צאן. ולא שנתעסק יחד עם אחיו ברעיית צאן. השאלה, זאת מניין לו? רד"ק. ואמר **בצאן**, ולא אמר 'הצאן', כי עדין היה נער לרעות הצאן, אלא היה הולך עם אחיו במרעית הצאן, והיה מתלמד עמהם לרעות הצאן. והוא נער - היה מתגדל עמהם, והולך עמהם כשהיו רועים הצאן. לרד"ק ברור שזה בינוני קל של שרש רעה. גם בתרגום נראה שמפרש שעשה פעולת רעייה ולא שהיה רועה צאן. נער מי שעובד בשדה (היום "פועל") נקרא "נער. דוגמא מ-ב ד:יט. **א"ה**. לפי מראה המקום מדובר בנער שנצטווה לקחת את בן השונמית לאמו אחרי שהתלונן ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שאחיו אל אמו (מלבים בדיט), באותה מדה יכול להביא את הנער שליווה את יונתן וְהָנָה אֲשֶׁלַח אֶת הַנֶּעֶר לְךָ מֵעַתָּה אֶת הַחֲזֵצִים אִם אָמַר אָמַר לְנֶעֶר הִנֵּה חֲזֵצִים מִמֶּךָ וְהָנָה קָחְנוּ וְנִבְאָה פִי שְׁלוֹם לְךָ וְאֵין דְּבַר חַי יי (שמואל א,כבא), או הנערים שהלכו עם אברהם ויצחק לעקדה וכו', לא כדווקא מי שעובד בשדה. דְּבַתְּם רָעָה "דְּבָה" לבר אינו טוב ואינו רע, אלא מה שהיום קוראים "דווח"¹⁰. **א"ה**. ע"י רש"י ורמב"ן.

לז ג וַעֲשֶׂה לוֹ צוֹרֵת מוֹשֶׁלֶם עִם וו ההפוך - לא-מושלם. לא שעשה רק פעב אחת (ויעש) אלא רגיל מדי פעם. **א"ה**. נוכחנו כבר בשיטת המחבר להבחין בין צורות עבר ועתיד רגילות ובין הבאות עם וי"ו ההיפוך. כאן נראה לענ"ד שמתפרש כאילו כתוב וַיַּעַשׂ.

לז ה וַיִּוְסַפּוּ עוֹד לא "המשיכו" אלא בנוסף. **א"ה**. ולו היתה כוונת התורה שהמשיכו את השנאה, ולא שהוסיפו עליה, מה היה כתוב?

לז ז וְהָנָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִים בחלום אינו העתיד, אלא המצב. **א"ה**. כלומר אינם עומדים לאלם אלא הם כבר מאלמים. לא ברור (גם אחרי העיון באנגלית) מה בא להשמיענו.

לז טו מָה תִּבְקֶשׁ בעברית החדשה "מה אתה מְחַפֵּשׁ?" **א"ה**. כלומר, תבקש אינו תבקש (תחפש) בעתיד, אלא עתה.

⁹ טעם זה מכונה מתיגה-זקף או לפי התימנים, דרבן. השאלה היא מהו מיקומה של הקדמא. על פי רוב, כולל ברויאר, מעל האות וא"ו, בתורה קדומה מסומנת היא מעל הנו"ן והערה הבאה להסביר לפרש העניין

¹⁰ הבילשן יצחק אבינרי ז"ל תיעב מלה זו והמליץ עליה, הדו"ח - מדווח! לשון משאות שווא ומדווחים (איכה ב, יד).

לח יז אֶשְׁלַח במקום אֶשְׁלַח (« יט:ג). **א"ה**. שם כתוב וַיִּשְׁלַחֵנוּ יי לְשַׁחֲתָהּ ולא כתוב וַיִּשְׁלַחֵנוּ, מתפרש לשון שליחה ולא לשון גירוש או .

לח יח וּפְתִילֶיךָ רבים, חסר "י", במקום "ופתיליך" (< פסוק כה). **א"ה**. שם כתוב וְהַפְתִּילִים.

לט א וַיֹּסֶף הוֹרֵד כבר (נושא לפני הפועל).

לט ב איש מְצַלֵּחַ לא "צולח" אלא "מצליח". הצליח את מעשיו. « כד:כא, וגם הפסוק הבא. **א"ה**. שם כתוב תְּהַצִּילֵנוּ יי דְרָפוּ, כאן עלינו להשלים בעצמנו. מופיע גם בבנין קל וְהִיא לֹא תִצְלַח (במדבר יד, מא).

לט ו הִלָּחַם במקרא לפעמים של קמח, לפעמים בשר, ולפעמים סתם אוכל.

לט ז יד לְצַחֵק « כא:ט. כו:ה. **א"ה**. שם כתוב בֶּן הַגֵּר הַמְצַרִּית... מְצַחֵק; יִצְחָק מְצַחֵק אֶת רַבְקָה אֲשֶׁתוֹ.

מ ד וַיִּפְקֹד קל כמו הפעיל (הפקיד). לא "סָפַר". גם להלן בספר במדבר. **א"ה**. בספר במדבר לעתים בהכרח לשון ספירה, כנראה יש מקומות שמתפרשים כהפעיל כמו לעיל. ימים "ימים" לבר משמיעה שנה.

מ כ הִלְדֵת

(פרוש למתקדמים בדקדוק לבר.) נמצא גם ביחזקאל טז:ד. אלה חריגים, ש"שם-הפועל" לא נמצא בכלל בצורת סביל (פָּעַל, הִפְעֵל) במקום אחר. [שם-הפועל כן נמצא בנפעל, כיון שהנפעל אינו צורת סביל, רק משמש עבור סביל.] ע"כ הערות דקדוקיות של אברהם נפח ז"ל בליווי הערות.

הרב גור אריה צור נר"ו דרשת לישיב בשלוח ורוגזו של יוסף וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב פִּירֵשׁ רִש"י בקש יעקב לישיב בשלוח, קפץ עליו רוגזו של יוסף: צדיקים מבקשים לישיב בשלוח? אומר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישיב בשלוח בעולם הזה.

לפשוטו של רש"י, באומרו: אומר הקב"ה, מבאר בזה רש"י מה הוא רוגזו של יוסף. ויכוון בזה להשגחה מן השמיים דרך גלגולי יוסף. לא שיוסף צד בענין ח"ו, ולא שהרוגז הוא של יוסף ח"ו, אלא יוסף כמכשיר ביד ה' לגרום ליעקב חוסר שלוח, וזה נקרא רוגזו, ועל ידי יוסף להוריד את יעקב מצרימה לגלות מצרים. וכאילו נאמר: בקש יעקב לישיב בשלוח, הקפיץ עליו הקב"ה את רוגזו של יעקב לישיב בחוסר שלוח, על ידי מאורעותיו יוסף, ובכך להורידו מצרימה.

וכפי שאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן במסכת שבת [פט:] ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו דכתיב, בְּחֻבְלֵי אָדָם אֲמַשְׁכֶּם בְּעֵבְתוֹת אֶהְבֶּה וְאֶהִי לָהֶם כְּמַרְיָמִי עַל עַל לְחִיָּהֶם וְאֵט אֶלְיוֹ אוֹכִיל (הושע יא, ד). ופירש רש"י בגמ' בשלשלאות של ברזל. כדרך כל הגולים שהרי ע"פ גזרת גלות ירד לשם: בחבלי אדם. בשביל חיבת האדם מְשַׁכְּתִים למצרים בחבלים ולא בשלשלאות: כמרימי עול על לחיהם. כאדם הסובל ומסייע לבהמתו להרים עולה

מעל צוארה בלווחין ובמקלות: ואט אליו אוכיל. הטיתי לכם כח להכיל את עבודת הפרך.

ולעומקו של מקרא בשימת לב, נקט כאן רש"י בלשון נופל על לשון: לשון של זרת גלות על לשון של רוגזו של יוסף.

ומעתה, לא נותר אלא להבין מה הוא רוגזו של יוסף, ומה היא קפיצה זו האמורה בעניין "קפץ עליו רוגזו של יוסף".

ויש לומר שכל עתותיו של הקב"ה מחושבים בחישוב הגלות והגאולה, ואשר על כן קורא הדורות מראש זימן לאליעזר קפיצת הדרך, כדי להביא את רבקה, וכן זימן ליעקב אבינו קפיצת הדרך בצאתו לחרן, כדי לא לאחר עת הגאולה בחזרו מפדן ארם. וזה שאמר יעקב לעשו, וְאַחַר עַד עָתָה. עת"ה, נוטריקון עת הגלות ועת הגאולה. שנאמר לאברהם אבינו ארבע מאות שנה מהולדת יצחק אבינו.

וְאַחַר הוּא יוֹסֵף שְׁנֵים עָשָׂר בֶּן אֶחָד (בראשית ל, כד). והוא גימ' של רד"ו שנה. וְאַחַר עִם הַכּוֹלֵל רִד"ו. ואשר על כן ארבע מאות שנה מהולדת יצחק וכן רד"ו שנה מגלגולי יוסף למצרים, הם שני חשבונות המכוונים לעת אחת: לגאולת יציאת מצרים.

ואיחור זמן הגאולה, הוא רוגזו של יוסף האמור בעניין. ולכן גם עתיד יוסף לומר לאחיו אֵל תְּרוֹגְזוּ בְּדֶרֶךְ (בראשית מה, כד). שאין לעכב עוד את הגלות אפילו כמלוא נימא, שכן הגאולה תלויה בגלות, וּמִשְׁשָׁלְמוּ יְמֵי הַגְלוּת יִתְחִילוּ יְמֵי הַגְּאוּלָּה. על כן נאמר על ידי יוסף מְהֵרָה וְעָלוּ אֶל-אָבִי וְגו' רְדָה אֵלַי אֶל-תַּעֲמָדָה. רְדָה עִם הַכּוֹלֵל רִד"ו. שיש למהר ולהזדרז להחיש הגאולה ועל כל פנים לא לעכבה.

ועדיין יש ליתן טעם, לפי דברי האוהב ישראל מאפטא הנ"ל, מה שלוח בקש יעקב. הרי לתקן ניצוצות הק' ולשבותם מאת שוביהם, לא דבר קל הוא, וודאי אין בה השלוח המְקוּהָה.

ויש לומר מה שבקש לישב בשלוח, הוא לעשות את כל התיקונים שצריך לעשות מכאן, מארץ חפץ, מבלי שיצטרך להתגלגל למצרים ולהשתעבד שם רד"ו שנה, ומכאן לתקן ולאסוף כל הניצוצות הק' שבמצרים.

אלא שקפץ עליו רוגזו של יוסף. כאומר לו, שמצרים דין שונה לה, כי גדול שבי הניצוצות הק' במצרים. כי ככל שגדול כח הטומאה כבארץ מצרים, כן חזק ותקיף שבי הניצוצות הק' שבה.

ואפשר יהיה ללקטם רק עם ריבוי בני ישראל בְּקִרְבָּהּ.

וכן בַּמִּדְבָּר, וכלשון הזהב של אוה"ח הק', מקום מעוזו של השבאי, הס"מ. רק על ידי ההליכה בו ארבעים שנה, אפשר יהיה לחלץ הניצוצות הק' השבויות בו.

ועוד יש ליתן טעם מה היא השלוח האמורה בעניין. ויש לומר שבקש לישב בישיבה לפני שמתגלגל למצרים, כפי שעשה י"ד שנה לפני צאתו לחרן אל בית לבן הארמי. ולפעול על ידי הלימוד-תורה ישועות בעניין ניצוצות הק' הנ"ל. וזו היא השלוח האמורה בעניין. שאין לך שְׁלוּ וּבִן חוֹרִין כְּמִי שִׁוְשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. ולכן כשבקש יעקב בשלוח וכן"ל לישב בישיבה, כפי שעשה בישיבת שם ועבר, קפץ עליו רוגזו של יוסף. כביכול לומר כפי שאמר יעקב לרועים בפדן

ארם, לֹא-עַתָּה הָאֶסְפָּה הַמְּקַנְהָה הַשְּׂקוּ הַצֹּאן וְלָכוּ רְעוּ (ויצא, כטו')

ולשון רוגז, הוא גם מלשון מלחמה. כמו שאמרו במסכת ברכות (ה.) לעולם ירגז אדם יצר טוב על יצר הרע. ופירש רש"י שם, לשון מלחמה. שבמלחמת היצר הזאת, נשלח יוסף לנצח את שלוותו של יעקב. ולהורידו מצרימה דרך גלגולי יוסף.

ועוד אמרו שם במסכת ברכות ה., לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. כלומר ינצחו. שאם לא כן ינצח היצר הרע את היצר הטוב. ויעקב אבינו שביטל יצרו הרע והתיש כוחו בכח לימודו ותפילותיו ומאבקיו, כבר לא יכול לו יצר הרע שלו, אם כן קם לנצחו יצר הרע של בנו. שכתוב והוא נער, והיינו יצר הרע שנכנס באדם מנעוריו, מִשְׁנַעַר מִבֶּטֶן אִמּוֹ.

ועוד, ביקש יעקב לישב בשלוח, בשלוח אותיות לבושה. ומובנו ישרת שני אדונים: לשון לבוש ולשון בושה. לבושת אחיו עשו שברח מן ארץ משום אחיו יעקב, זו לשון בושה, ולשון לבוש כמובא בהפטרה לפרשת וישלח מִחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תִּכְסֶּה בּוֹשָׁה (עובדיה פס' י').

ועל דרך הצח, נקט הנביא בלשון כיסוי, תִּכְסֶּה בּוֹשָׁה, שהבושה כיסתהו לעשו ונהיתה לבוש של בושה. וזה שאמר וְנִכְרַתְּ לְעוֹלָם שִׁנְכַרְתָּהּ נִפְשׁוֹ עִם לְבוֹשָׁה מִפְּנֵי הַבוֹשָׁה.

ואע"פ שידע יעקב על גזירת "בְּאֶרֶץ לֹא לָחֶם" (בראשית טו, יג), לא רצה עתה להשאיר הארץ שוממה מבלי יושב ורצה לישב בשלוח, בשלוח שלו, וּבְשִׁלּוֹת הָאָרֶץ. ע"כ חלק מהדרשה¹¹.

אֵלֶּה | תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן-שִׁבְעַת-עָשָׂר שָׁנָה הָיָה רַעֲה אֶת-אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת-בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת-בְּנֵי זְלָפָה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת-דִּבְתָּם רַעֲה אֶל-אָבִיהֶם לִיכָא מִילְתָא דְלֵא רְמִיזָא בְּאוּרִייתָא.

אֵלֶּה | תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף. אֵלֶּה תִּלְדוּת. כביכול פסל את הראשונים. שכל גילגוליו עד עתה לא היו שוים בעיניו כנגד ישיבתו עתה בארצו, בשלוח. יַעֲקֹב בַּטַּעַם רַבִּיעַ, שהוא בארמית לשון רובץ על מקומו. שרצה לישב בשלוח. יוֹסֵף. יוסף בטעם גרשיים, שגירש את שלוותו של יעקב. כמו שאמרו קפץ עליו רוגזו של יוסף.

יַעֲקֹב יוֹסֵף. כמדורש וכפירוש רש"י, מה שארע לזה ארע גם לזה. ולכן יַעֲקֹב בַּטַּעַם רַבִּיעַ¹² ויוֹסֵף בַּטַּעַם גַּרְשִׁיִּים, לומר לך, כשם שנגרש יעקב מעשו, כן נגרש יוסף מאחיו. כי כן חשבו אחיו, משנולד יוסף שמא יפסול אביהם אותם, ולא יחשיבם לשאר אחיו כאת יוסף, ויוסף יהיה רביעי לאבות, ולכן וישנאו אותו. בֶּן-שִׁבְעַת-עָשָׂר גִּימְטְרִיָּה טו"ב, שחי חיים טובים שלא חסר בעולמו כלום, שכל דאגתו של אביו עליו, כי בן זקונים הוא לו, שְׁנָחָה ואז החל להוציא דבת האחים וחזר ושנה עוד ועוד.

ועל דרך הסוד שבע עשרה הוא גימטריה של השם הק' אהוה, שהוא אור הגנוז לצדיקים ומשפיע ברחמים מרובים יותר מהשם אהיה, כפי שמובא בספר שרשי השמות להרמ"ז. והקב"ה היה עוזרו בשם הק' הזה.

הָיָה רַעֲה אֶת-אָחִיו בְּצֹאן. לפשוטו של מקרא אֶת-אָחִיו כוונתו עִם אָחִיו. וכן תרגם אונקלוס: הָוָה רָעִי עִם אָחוּהִי.

¹¹ א"ה. כדי לא להאריך על המדה בעניני דרש מובא כאן רק חלק מהדרשה. לרוצים את דבריו בשלמות ועוד ככמה וכמה פנינים יקרות על דרך הפרדס leshem895@gmail.com, מומליץ!

¹² א"ה. שימו לב, הרב הכותב משתמש גם בשם רביע במשמע רובץ, וגם בשם רביעי מספר סודר. הדרשות על שמות הטעמים נוקטים בדרך כלל את המספר הסודר, אבל נכון יותר במשמע רובץ או רבוץ.

ואוה"ח הק' פירש פשטו בדרך אחרת, ככתבו. שרעה את אחיו בעניין הצאן. כלומר היה רעה את-אחיו ומוכיחם על עניין הצאן. וכן כתב: אכן כוונת הכתוב הוא על זה הדרך היה רועה את אחיו בעניין הצאן פי' בדרך אכילת צאן.

ולפי דבריו יש לשאול למה יקרא שהיה רעה את-אחיו, שהרי רעה דאגתו על צאנו להיטיב עם הצאן. ואולי שנתכוון אוה"ח הק' לומר כי הוכיח את אחיו מדאגתו להיטיב עמם¹³, כגון למנוע מהם להכשל באכילת אבר מן החי כפי שיתבאר. ולכן נקט הכתוב לשון רעיה. שדואג לאחיו כפי שרועה דואג לצאנו. ואמנם כך יאה לצדיק כיוסף לחשוב. אך יש לשאול מדוע דבריו לא נתקבלו כן על ידי אחיו ותחת להודות לו, שנאוהו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן פרסם הכתוב שנותיו: יוסף בן-שבע-עשרה שנה היה רעה את-אחיו, שהיה צעיר לימים ולא השכיל עדיין מה הדרך הנכונה להוכיח לזולתו. וקצת סיוע לכך נמצא בתרגום יונתן: יוסף בר שבסרי שנין הוה במיפקיה מן בית מדרשא, בצאתו מבית המדרש. ויציאתו מבית המדרש כשהוא צעיר לימים גרמה לו שלא השכיל להוכיחם כראוי.

ועוד יש לשאול, מי הם אחיו שבהם דבר הכתוב, שהיה מוכיחם. האם בני לאה בלבד או שמא היה מוכיח גם את בני בלהה וזלפה אתם היה בקירבה. לפירוש רש"י היה מוכיח רק את בני לאה: אבל את בני בלהה ובני זלפה היה מקרב. וכן דבריו: את בני בלהה. כלומר, ורגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן, והוא מקרבן. את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה, היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות.

ולפירוש אוה"ח הק' היה יוסף מוכיח גם את בני בלהה ובני זלפה אע"פ שהיה בקירבה אתם. וכן דבריו: וטעם שמצינו השבטים שהיו יחד בעצה אחת במכירת יוסף ובכללם היו גם בני השפחות. אולי שגם בהם דבר פרט איסור אבר מן החי.

אך בהמשך דבריו אפשר שמסתייג: או אפשר שנשאו פנים לששה בני הגבירה והסכימו לעצתם במכירתו הגם שהיה לבם שלם עמו. ולכאורה קשה לפירוש, מדוע יסכימו בני בלהה ובני זלפה למכירתו של יוסף לעבד, וישלמו לו רעה תחת טובה שנהג עמם בטובה, שלא נתן לקרוא להם בני השפחות.

ולהטעים את דבריו יש לומר שנהגו כן להיות שותפים למכירתו, שהרי גם אותם הוכיח יוסף בעניין אבר מן החי והוציא גם את דבתם אל אביהם בעניין זה. ולכן היו בעצה אחת עם בני לאה למכרו, למרות שביזו אותם להיקרא בני השפחות. ללמדך עד כמה קשה לשון הרע שאינו מבדיל בין טובה לרעה. וכן תרגם יונתן בן עוזיאל, שהיה יוסף מוכיח גם לבני בלהה וזלפה על אבר מן החי, כפירוש של אוה"ח הק': והוא טלה מתרבי עם בני בלהה ועם בני זלפה נשיא דאבוי ואייתי יוסף ית טיביהון ביש דחמנון דאכלין בשרא דתליש מן חיוא חייא.

ושמא יש לומר שגם לכך נתכוון יוסף באומרו לאחיו בפרשת מקץ, [מד,ד]: הים יצאו את-העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על-ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרתם אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה.

¹³ א"ה. פשוט ומובן מאליו שיוסף לא נתכוון להוכיח את אחיו רק כדי להתגרות בהם. גם כשסיפר את חלומותיו לא נתכוון להתגרות. אבל בפועל האחים פירשו את זה כהתנשאות.

אמנם התכוון בהיותו מכלכלם, להוכיחם לכאורה על לקיחת הגביע, והנכון הוא שרצה לרמוז להם שמכרוהו למרות שרצה להיטיב עמם בתוכחותיו. ובוהו כוון דבריו גם לבני לאה, וביותר לבני בלהה וזלפה כאומרו: מדוע השתתפתם במכירתי לעבד תחת אשר הוכחתים לבני לאה שקראוכם בני השפחות.

לז יד וַיֹּאמֶר לוֹ דָּד-נָא רְאֵה אֶת-שְׁלוֹם אֶחָיִךְ וְאֶת-שְׁלוֹם הַצֵּאן וְהַשְּׂבִי דְבַר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֹרֹן וַיָּבֹא שְׂכֵמָה: הֲרַב עֲמָרָם אִיזְנִישְׁטִיין נר"ו קשה למה לא הפסיק באתנחתא בוישלחו מעמק חברון. והרי עד כאן הוא מעשי יעקב, ואילו יויבא שכמהי זה מעשה יוסף.

א"ה. לענ"ד אין כאן קושיא. האתנה חוצה את הפסוק בקטע שאחרי הפתיחה. הפתיחה היא שתי המלים הראשונות ויאמר לו. החצייה הצפויה היא אחרי וזשיבני דבר. הקטע הבא עובר מאמירה למעשה.

אמר הכותב כיון שוישלחו מעמק חברון זה מעשה של יעקב, היה לכאורה ראוי שזה יתחבר לדיבור של יעקב, ולא לויבא שכמהי שזה מעשה של יוסף. והנה הרמב"ן כתב: **וישלחו מעמק חברון**. יזכיר הכתוב המקום אשר שלחו משם, לומר כי היה מרחק רב ביניהם.

וא"כ יוצא שכל מה שנכתב **וישלחו מעמק חברון** מתבאר רק כשאמר יויבא שכמהי, שבוה נודע שהיה מרחק רב ביניהם. ומובן מה שחיברו את **וישלחו מעמק חברון** עם יויבא שכמהי.

לז טו וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲה בַשְּׂדֵה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מֶה-תְּבַקֵּשׁ: הפיסוק של הטעמים הוא: יוהנה תועה - בשדה, ולא: יוהנה - תועה בשדה. ומבואר שיתועה הוא דבר לעצמו, והוסיף שהיה אז בשדה. וכמ"ש הרמב"ן: יאמר כי הוא תועה מן הדרך, ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה. וכ"כ כתב בבעל הטורים: תעה ויצא מאת הדרך, ונכנס בשדות לבקש.

א"ה. לענ"ד קשה לקבל כשאין טעם מפסיק לפני תעה.

אמר הכותב: אם הכוונה לשאול על השאלה - לכאורה אם יתועה בשדה זה דבר אחד, כן ראוי להפסיק בתיבת יהנהי.

ואם הכוונה לשאול על התשובה - כיון שיתועה הוא דבר לעצמו, ויבשדהי הוא רק פרט נוסף, דרך הטעמים בזה לצרף את עיקר הדבר יתועה לתיבת הפתיחה יהנהי.

לח טז וַיִּרְאֶה יְהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פָּנֶיהָ: הנה פסוק זה הוא פסוק קצר, שיש בו רק ענין אחד. וא"כ צ"ב למה הפסיק כאן באתנחתא, והרי דרך הטעמים שלא ליתן אתנחתא בפסוק קצר שיש בו רק ענין אחד. ואולי י"ל שזה כדי להדגיש את זה שיכי כסתה פניה אין הכוונה שחשבה לזונה מחמת שכן דרך הזונות. אלא כדפרש"י שזה רק היתה סיבה שלא ידע שהיא כלתו. [וזה בשני דרכים: או שעיי"ז לא הכירה עכשיו. או שבביתו כסתה פניה ולכן עכשיו לא הכירה].

לט יא הרב יהודה גנוט נר"ו
לעשות מלאכתו ת"א למבדק בכתבי חושבניא. רבו ספרי הדרש לפרש דברי אונקלוס אלו כמין חומר¹⁴ ונציין זעיר פה:

¹⁴ **א"ה.** הביטוי בחז"ל הוא 'דורש כמין חומר' אבל לא 'מפרש כמין חומר', או 'מובן כמין חומר'.

[א] הרר"ב מפשיסחא זי"ע פירש כי יוסף הצדיק עבד כל ימיו לזכות למעלת הקדושה ושמירת הברית, אך עדיין לא האמין בעצמו כי אכן נשתרשה בו מדה זו, רק עתה שהקרה ה' לפניו כלבתא¹⁵ זו שהתגרתה בו תמיד באופן נורא, אז ראה שאכן זכה והגיע למדרגתו הנעלית. וזה הכוונה לעשות מלאכתו לגמור המלאכה שעבד עליה כל ימיו.

ועל דרך זה נוראות חזיתי בספר שיצא מחדש מכתיבת יד קודש של מרנא החת"ס זי"ע שמקשה על הא דאיתא בגמ' שיוסף נכנס אכן לשכב עמה רק שדמות דיוקנו של אביו וכו' איך יתכן לומר כן על יוסף צדיקא וגם שלפי"ז נחלקו תנאי מן הקצה אל הקצה אם נכנס לעשות מלאכתו ממש או היפך זה, ומתרץ שאכן יוסף הצדיק לגודל קדושתו הרמה ידע בנפשו שאין לו שום שייכות ושמץ גשמיות לשום ענין חטא כלל ורצה לבדוק עצמו על דרך דאי' בגמ' [בבלי ברכות כ א] דמיין באפאי כי קאקי חיורוי... וזה שאמר לעשות מלאכתו למבדק בכתבי חושבניא, עכתודה"ק.

[ב] בספה"ק אגרא דכלה מפרש כי בודאי היתה ליוסף מלחמה עזה שלא להרהר אפי' באשת פוטיפר וכתבו הפוסקים כי הנמצא במקומות המטונפים שא"א להרהר בהם בד"ת אזי יעשה את חשבונותיו. בית פוטיפר היה מסתמא מלא גילולי ע"ז, נצרך איפה יוסף להרהר בכתבי חושבניא.

[ג] בדרושים אשר לי כתבתי בעניי, על פי הגמ' (שבת מט:) דאמרינן התם של"ט מלאכות שבת הם כנגד ל"ט פעמים שמוזכר מלאכה בתורה ובעי שם רב יוסף אם פסוק זה "ויבא הביתה לעשות מלאכתו" ממנינא הוא או לא? אמר ליה אביי וליתי ספר תורה ולימני ומה הספק? ! השיב לו רב יוסף כי קא מספקא לי משום דכתיב וְהַמְלֵאכָה הִיְתָה דִּים (שמות לו, ז) ממנינא הוא, כלומר אם הפסוק והמלאכה היתה דים נחשב מלאכה אז הפסוק 'לעשות מלאכתו' לא נחשב ואם זה נחשב למלאכה אזי 'והמלאכה היתה דים' לא נחשב. ותולה הגמרא ספק זה בפלוגתא אם 'לעשות צרכיו נכנס' כלומר לחטוא ואז אין זה נחשב מלאכה רק 'והמלאכה היתה דים' זה הנחשב למנין המלאכות או דילמא ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא, כי הכונה למלאכה כפשוטו אזי 'והמלאכה היתה דים' אינו נחשב כעבודה ונשאת הגמ' ב'תיקו'.

והנה ידועים דברי הקדמונים שהחטא הגדול ביותר של האדם זה שמחשיב עצמו למושלם ואינו עובד עוד להשלים עצמו וכמו שאמרו 'במקום וכו' אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד' היינו די פערטיגע צדיקים [הצדיקים ה"מושלמים"... ולזה צריך כל אחד בדרגא דיליה לפשפש ולעיין במעשיו תמיד באיזה צד הוא עדיין לא מושלם כדי שיתקן עצמו עוד, [כמובן שהצדיקים צריכים חיפוש מחיפוש ולתלות בעצמם בוקי סריקי ולא אנן יתמי דיתמי שאין צריכים לחפש כל כך ופשוט]. וזה הרמז בגמ' אם 'לעשות מלאכתו' היינו כפשוטו שעדיין לא השלים עצמו ועדיין צריך לעמול על עצמו אזי אין 'והמלאכה היתה דים' נחשב אצלו אבל אם 'והמלאכה היתה דים' נחשב למהו וישות אזי 'לעשות מלאכתו' הוא אכן לעשות צרכיו... ואכן נשאת הגמ' בתיקו כי זוהי עבודה תמידית כל ימי היות האדם. יוסף הצדיק גם הוא צדיק בתכלית השלימות ניסה בכל אופן שהוא אולי שמא פן ואולי יש לו עדיין מה לתקן וערך את חשבון נפשו מדי יום ביומו, נכנס לעשות מלאכתו לבדוק אם הוא ח"ו גמר את עבודתו או שיש לו מה לתקן על כן תרגם אונקלוס למבדק בכתבי חושבניא... א"ה. כשם שפשוטו של מקרא לעשות מלאכתו היא מלאכה ממש, כך פשוטו של תרגום לבדוק כספרי החשבונות ממש. אבל לא נראה להעמיס בתרגום את דרך הדרש.

לט כג אין שר בית הסהר ראה את פל מאומה בידו ת"א לית רב בית אסירי חזי ית כל סורחן בידיה. ובדרך רחוקה היה אפשר לפרש כי הנה לאחר ישיבתו בבית הסהר יצא יוסף ועלה לגדולה וטעמא בעי שלא היה החשד שנחשד יוסף לו לרועץ [וחז"ל אמרו שהביאו את אותו הבגד]. ושמא זה בא אונקלוס לתרץ, כי הנה החוטא הגרוע אין מן הנמנע שלא ימלט מפיו

¹⁵ א"ה. העולם רגילים לקרוא כלבתא או קלאפטא, ומכאן ביטוי לסתם אשה רעה. הנכון כפי הנראה כלבתא.

איזה דיבור רע או מחשבתו הרעה נכרת מתוך מעשיו שאינם כראוי, כאן אצל יוסף הצדיק אין שר בית הסהר רואה שום דבר סורחן שיוכל לתלות בו חטא חמור כ"כ ביוסף הצדיק. וזה שאמר יוסף להלן כי גב גבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור, זה לך האות שהנני נקי ובר מכך שגם פה לא עשיתי מאומה כי הנך רואה שאני מתנהג ביושר ובצדקות בזריזות ובחריצות. בזה יתאמת אצלם שהוא נקי מאשת פוטיפר ואין חשד זה שום מניעה להעלותו לגדולה.

א"ה. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פרשה פה ד"א מְפַלֵּי פְשָׁעֵי הַעֲלִילָנִי (תהלים לט, ט) זה יוסף, לפי שכתוב ותקרא לאגשי ביתה וגו', נתנתו כפי כולם, אמר הקדוש ברוך הוא מוטב שיפנו אילו באילו, ואל יפנו בצדיק הה"ד ויהי אחר הדברים האלה וגו'. דהיינו שהכלבתא הזו הוציאה עליו קלא דלא פסיק, וכל מצרים דברו על זה, במצב זה אי אפשר להעלות את יוסף לגדולה, לכן סיבב הקב"ה שהמשקה והאופה חטאו גם הם, והציבור חדלו לעסוק ביוסף.

א"ה. ופשוטו של תרגום שהמלים את כל מאומה לעצמן אינן מובנות. מה צפוי הסוהר הראשי לראות? מה ראה בשאר האסירים? על כרחך בשאר האסירים ראה שהם פושעים הראויים למאסר, מה שאין כן ביוסף.

פֶּן לַחֲכָם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: elijahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה <http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>
מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל געושיאים לשוניים
בכתובת: franklashon@gmail.com
© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ©